

OSOBITOSTI PUSTINJAČKE DUHOVNOSTI

Juraj Batelja

Pustinjaci su oni kršćani koji su se nošeni željom za kršćanskim savršenstvom povukli iz društvenog života na samotna, najčešće pusta i neodređena područja. Nazivamo ih eremitima prema grčkoj riječi *eremos*, kojom se označuje samotno ili napušteno mjesto. Postoji za njih i naziv anahorete prema grčkom glagolu *anahoreo*, koji znači povući se na samotno mjesto. Jer su živjeli u osami i zasebno, običavalo ih se zvati monasi, prema grčkoj riječi *monos*, tj. samac, osamljenik, povučen čovjek. Monasima ipak ne nazivamo samo pustinjake koji žive pustinjački, već i one koji žive u nizu pojedinačnih kućica ili koliba, kao i one koji žive u organiziranim redovničkim zajednicama. Oni provode zajednički život, ali u zajednici se niti jedan od njih ne osjeća samac već kao jedan među mnogom braćom. Nazivamo ih cenobitima prema grčkim riječima *koinos bios* koje označuju zajednički život.

Ovdje se ne osvrćem na pustinjaštvo koje je zabilježeno u Bibliji, niti na pustinjaštvo kakvo susrećemo u izvankršćanskim religijama.¹ Želim se osvrnuti u glavnim obrisima samo na one značajke pustinjaštva koje omogućuju shvatiti zašto povijest kršćanske duhovnosti vrednuje pustinjake i njihov način života po askezi koja je rođena, »a potom i bitno hranjena, i s teoloških, eminentno kristoloških pretpostavki, koje su karakteristične i isključivo zasnivaju objavljenoj religiji. Nasljedovanje Krista, napuštanje svijeta ili sloboda od svjetovnih vezanosti i Evanđelja stožerne su pretpostavke kršćanskog monaštva.«²

Svojim načinom života i stvorenom baštinom zauzeli su posebno mjesto u povijesti duhovnosti i osebujućom doprinosom dali poseban pečat teologiji duhovnosti. Imamo li, naime, u vidu »da je povijest duhovnosti povijest ljudi u traženju Božje ljubavi i sredstava koja su upotrijebili za postignuće takvog cilja«,³ a da je »duhovna teologija ona teološka disciplina, koja, na temelju Objave, pretresa duhovno iskustvo kršćana, opisuje njegov sustavni razvitak i iznalazi uređenje i zakone«,⁴ razabrat ćemo izvornu vrijednost doprinosu što ga povijesti duhovnosti i teologiji duhovnosti predadoše monasi upravo zbog dubokog vrednovanja Svetog pisma kao životnog nadahnuća i susretišta s Bogom, te po spisima u kojima su zabilježili svoja razmišljanja o Bogu i iskustva njegove

•

¹ Za potpunije informacije o pojavi monaštva u Bibliji i izvankršćanskim religijama usp. P. Massien, *Monachisme non chretien*, u *Dictionnaire de Spiritualité* (DS), Sv. X. st. 1525—1536; J. Gibomont, *Naissance et développements du monachisme chretien*, *ibid.*, st. 1536—1547; L. Bouyer, *Spiritualità dei padri*, izd. Dehoniane, Bologna 1968, str. 77—252; T. Tenšek, *Počeci kršćanskog monaštva*, u *Redovnička Pravila*, (pripremio H. Borak), izd. Biblioteka »Brat Franjo« i KS — Kršćanski klasici 11, Zagreb, 1985, str. 17—44.

² T. Tenšek, *Počeci kršćanskog monaštva*, n. dj., 17.

³ M. Augé, *Ritorno alle origini. Lineamenti di spiritualità dell'antico monachismo*, izd. Rogate, Roma 1984, str. 28.

⁴ C. A., Bernard, *Compendio di Teologia Spirituale*, izd. Università Gregoriana Editrice, Roma 1976, str. 37.

ljubavi. Osobito svjedočanstvo o tome pružaju nam zbirka njihovih misli i djela koje, premda ne obiluju teološkim raspravama, ipak poblize osvjetljuju i tumače duhovni život pustinjaka i na taj način otkrivaju istinu da je duhovnost »življena dogma«.⁵

1. Ostvariti život Božje ljubavi

Imajmo na umu da je duhovnost starog monaštva konkretno ostvarenje kršćanske duhovnosti. Ona ima svoja žarišta. Prvo je u činjenici da monah nije neki »stručnjak«, niti je njegov poziv neka osobitost koju bi on ili drugi smatrali kao neku posebnost ili izuzetak. On je jednostavno kršćanin »koji se ograničuje na izbor najradikalnijih sredstava kako bi svoj kršćanski poziv živio potpuno«;⁶ drugo žarište je odabir nenastanjenog i pustog mjesta kao ozračja za traženje i ostvarenje života u Božjoj ljubavi. Pustinjač želi ostvariti život življen za Boga (usp. Rim 6, 10). nastoji predočiti novinu kršćanskog života (Rim 6, 4) i pokazati da život kršćana nije toliko vlastiti život koliko Krist živi u njma (usp. Gal 2, 20; Fil 1, 21).

Osim toga Pavlova, misaonog i teološkog nasljeđa, u njima je prepoznatljiv i Ivanov zrenik s kojega je vidljivo da Život dolazi od Boga i da se prima u vjeri (usp. 1 Iv 5, 12), očituje u ljubavi (Iv 15, 9—17) i živi u radosti (Iv 16, 20—24).⁷

Monaška je duhovnost već u svom nastajanju obilježena dubokim bogotražiteljskim smislom. Jedini njezin cilj jest ljubiti Boga. Ostvariti ljubav za Boga i u Bogu bijaše prostor kršćanskog vježbanja starih monaha.⁸ A to vježbanje, tj. htjeti se potpuno izručiti i prepustiti vodstvu Duha Svetoga, uključuje čitav ljudski život, sve njegove pojavnosti, etape i slojeve.⁹ Za njih se kršćanski život ostvaruje u shvaćanju i iskustvu Božje ljubavi. Upravo zato ih je želja za posvemašnjim služenjem Bogu nagnala na traženje takvog životnog prostora gdje će moći nesmetano tražiti i naći Boga ljubavi. Za njih, zaljubljenike Božje, to je bilo u potpunosti moguće samo u monaškom životu. U tom radikalnom traženju potpune ljubavi shvatljiva je misao što je nalazimo zabilježenu u životu sv. Antuna pustinjaka da monah znači posvetiti se Bogu.

⁵ Zbirke »Izreke i djela svetih Otaca« zabilježile su nam misli učitelja pustinjačkog načina duhovnog života. Znane su nam i kao »Govori Staraca«, usp. *Apophthegmata patrum*, u PG 65, 71—400 i *Verba Seniorum*, u PL 73, 741—1066; PL 74, 381—394.

⁶ L. Bouyer, *Spiritualità dei padri*, n. dj., str. 235.

⁷ Analizu i primjenu Pavlovih i Ivanovih tekstova u kršćanskoj i posebno u monaškoj duhovnosti vidi u L. Bouyer, *La spiritualità del Nuovo Testamento*, izd. Dehoniane, Bologna 1967, str. 97—144, 187—220; M. Auge, *Ritorno alle origini*, n. d., str. 12 s.

⁸ Usp. M. Auge, *Ritorno alle origini*, n. dj., str. 31.

⁹ Usp. C. A. Bernard, *Compendio di Teologia Spirituale*, n. dj., str. 43 s.

¹⁰ Usp. Sveti Atanazije, *Život svetog Antuna Pustinjaka*, izd. Kršćanska Sa-
dašnjost i Biblioteka »Brat Franjo«, Zagreb, 1985, Poglavlje 25, str. 63.

2. Hod za Isusom

U teološkoj viziji razvidno je na temelju sjajno zacrtanog i najvećim djelom ostvarenog ideala, da su prvi kršćanski pustinjaci bili svjesni »da je Bog Otac, ne svijeta, već svoga Jedinorođenoga Sina. Stvorena bića, podvrgnuta su zakonu stvaranja i mogu reći Bogu »Otac samo po Isusu Kristu i u mjeri koja odgovara udioništvu na životu jedinoga Posrednika između Boga i ljudi« (1 Tim 2, 5).¹¹

Udioništvo u Kristovu životu provodili su ugrađujući u svoj životni hod i ostvarujući Isusov poziv iz Evandjelja: »Hoće li tko za mnom, neka se odreće samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom... Hoćeš li biti savršen, idi prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu! Onda dođi i idi za mnom« (Mt 16, 19, 21). Te riječi dadoše pečat svojstvenom hodu za Isusom.¹²

Nasljedovanje Isusa u monaškom životu značilo je doista ići za njim, vjerovati mu i naviještati ga. Jednostavno rečeno, biti monah jednako je spoznaji biti savršen učenik Kristov. Monah, naime, kao i svaki kršćanin ne poznaje drugog zakona osim ovoga: »U svemu slijediti Gospodina.«¹³ To je nasljedovanje određeno izvanjskim očitovanjem riječima, gestima, odlukama, te unutaršnjim moralno-mističnim nastojanjem da sve želi činiti poput Isusa, po uzoru na njega. Iz takvog nasljedovanja Gospodina nije teško razumjeti da je život monaha promatran kao život »raspetih s Kristom¹⁴ i »darovanih« Ocu u poslušnosti i odricanju samoga sebe¹⁵

¹¹ T. Spidlik—I. Gargano, *La Spiritualità dei Padri greci et orientali*, izd. Boria, Città di Castello 1983, str. 35.

¹² Usp. Sveti Atanazije, *Život svetog Antuna Pustinjaka*, n. d., Poglavlje 2, str. 19. Radikalni hod za Kristom prema sv. Baziliju jest poniranje u mir koji je moguće zadobiti po dočišćenju duše u osami, u monaškom životu. »Traženje toga mira nije dakle drugo nego prvi korak na putu nasljedovanja Krista: Bazilije, naime, ne napušta grad osim zbog razloga da 'napusti sebe' (Ep. 2, 224a), prema zapovijedi onoga koji reče: 'Hoće li tko za mnom, neka se odreće samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom' (Mt 16, 24: *ibid.*, b), San Basilo, *Opere Ascetiche*, (a cura di U. Neri), izd. Classici UTET, Torino 1980, bilješke broj 30, str. 49.

¹³ Ovu misao sv. Pahomija navodim prema M. Augé, *Ritorno alle origini*, n. dj., str. 47.

¹⁴ Usp. J. Chrysostomus, *In Math.*, h. 68, 3: PG 58, 643: »Odlučih vam danas progovoriti s osobitim uzdanjem: molim vas to mi dopustite. Želim vam, naime, pokazati da je taj život, što se pričinja tegoban i mučan kakav je život monaha i onih koji se razapeše svijetu, slađi i poželjniji od života koji se pričinja da je ubav i sladak«. Izraz »razapeti« u ovoj homiliji na Matejevo Evandjelje, uz divljenje nad izvanrednim učincima što ih učini Kristova smrt i čije je razapinjanje poziv poganima, a prijekor Židovima, Chrysostomus rabi u pohvalu monaškog života, *usp. ibid.*, h. 68, 1.

¹⁵ Ova je poslušnost i ovakvo odricanje pravilo kršćanstva, a osobito monaštva. Sastoji se u nasljedovanju Krista, u mjeri Utjelovljenja, tj. život urediti prema modelu koji je Krist zaživio kad je »ponizio samoga sebe« i postao čovjekom. Ta potpuna oblikovanost uključuje prihvaćanje misterija Riječi koja je za nas ponižena i postala poslušna sve do smrti«. Drugim riječima, monah, a osobito onaj koji predsjedava monaškoj obitelji, mora postati tako savršen nasljedovatelj Krista da je u njemu vdljiv osobni Kristov život, *usp. Basilio di Cesarea, Regole ampie*, u *Opere Ascetiche*, n. dj., str. 315, br. 43, bilješke 563.

u želji da mu budu slični. Taj poseban hod za Isusom u njihovu životu značio je javno očitovanje unutarnje spoznaje da je »cilj Očev pomicati povijest naprijed tako da svoj unutarnji život pripočuje stvorenju, a to se ostvaruje u osobi Isusa Krista na savršen način«. ¹⁶

3. Hrvanje u osami

Pustinjak živi u osami i daleko od buke naselja i svijeta. Za svoje boravište izabire špilju ili predjele koji su uljudbeno netaknuti, ali duhu privlačni. Osama i pustinja omogućuju mu da se posveti molitvi, razgovoru s Bogom i djelima pokore. Materijalna mu dobra nisu u prvom planu. Materijalna zbilja u njemu stvara rastresenost i prigodu da se, baveći se zemaljskim stvarima, udalje od Boga. Zato je izbor pustinje i pobožno vježbanje, osobito trapljenje, trebalo pročišćavati njihove zemaljske oči i otvarati ih »za blaženo gledanje prvog čovjeka kako bi mogao promatrati Boga u vidljivoj svijetu i otkriti u vidljivoj ljepoti onoga koji je Nevidljiv«. ¹⁷

Bijeg od svijeta nije bio bijeg od ljudi. Monasi izbjegavaju ljude, ali ih ne preziru. Oni su »odvojeni od svih, ali sjedinjeni sa svima«. ¹⁸ Origen je u tom vidu, ističući potrebu jedinstva monaha s Bogom i sa sinovima Božjim, pripomenuo da je združenost monaha sa svijetom nalik životu svetaca Božjih koji su »sjedinjeni s Bogom i međusobno putem kontemplacije«. ¹⁹ Njihova tradicija sažimlje njihovo gledanje na svijet ovim riječima: »Nikoga na ovom svijetu ne treba prezirati, bilo da je zaposlen u radnom polju, u trgovini ili prometu, jer nema u ovom životu prigode u kojoj se vjerničke duše ne bi mogle susresti s Bogom i u skrovitosti izvršiti djela koja mu se dopadaju. To pokazuje da nije bitno zvanje koje pojedinac odabire niti je savršeniji način života onaj koji je dopadljiviji, njegovim očima, već su za zvanje od bitne važnosti iskrenost, duhovno raspoloženje i vršenje dobrih djela. ²⁰

Pustinjaci i monasi izbjegavaju svijet zato što ga poimaju kao moć koja mami dušu na grijeh, ²¹ ali ga se ne odriču u smislu kao da ih se briga za svijet ne tiče. Za njih je bijeg od svijeta zapravo napuštanje svijeta, ali ne materijalno, već u mislima. ²² Jer, da bi se moglo služiti Bogu, potrebno je stvoriti posvemašnje unutarnje odricanje od svega što odvodi od pomisli na Boga i boriti se sa svim silama koje su protivne Bogu. Pokore, prvih pustinjaka, često spektakularne pokoji put su po-

¹⁶ M. Augé, *Ritorno alle origini*, n. dj., str. 24.

¹⁷ T. Spidlik, I. Gargano, *La spiritualità dei Padri greci e orientali*, n. dj., str. 28 s.

¹⁸ Evagrije iz Ponta, *De orat.* 124: PG 79, 1193.

¹⁹ *In Prov.* XVI: PG 17, 196 d.

²⁰ *Historia monachorum in Egypto*, 16: Pl 21, 391. Navodim prema L. Bouyer, *Spiritualità dei Padri*, n. dj., str. 236.

²¹ *S. Isale Abbatibus Orationes, Oratio XXI De Poenitentia*: PG 40, 1159 b: »Mundus est, inquit, animi ad peccata distractio. Mundus est, cum majorem corporis, quam animae curam gerimus.«

²² Ovu Origenovu misao iz *Hom. 3 in Exodum* 3, prenosim iz Spidlik-Gargano, *La spiritualità dei Padri greci e orientali*, n. dj., str. 237 s.

mračile u očima promatrača pravi i duboki motiv njihove duhovnosti.²³ To posvemašnje odreknuće svijeta u predaji je egipatskih monaha, a možemo ga protegnuti na sve pustinjake, ovako sažeto opisano: »Naj-prije samoća. Samoća rađa pokorničkim vježbama i suzama. Suze rađaju strah. Strah rađa poniznost i dar pronicljivosti. Predviđanje rađa ljubav. Ljubav čini dušu neranjivom. Dakle, nakon svih stvari čovjek shvaća da nije daleko od Boga.«²⁴

Tu izvanjsku pustinju izabrali su kao obzorje i prostor za postignuće svog cilja. Nisu smatrali druge ljude zlima, već naprotiv, bili su svjesni svojih slabosti koje su im priječile da istovremeno budu s Bogom i s ljudima.²⁵ Njihov bijeg od svijeta valja tumačiti kao bijeg od svijeta ukoliko je on »društvo varljivih i lakoumnih ljudi«,²⁶ kojima bi mogli pomoći savjetom i molitvom.²⁷

4. Različiti oblici pustinjačkog života

Jedinu prijetnju da ostvare svoj monaški ideal pustinjaci su vidjeli u zbilji grijeha. Zato su u svome životu primijenili sva sredstva potrebna za ostvarenje trajnog života u ljubavi Božjoj. Odijevali su se vrlo pri-prosto, hranili jednostavno, provodili život u strogosti, molitvi i pokori, bez poteškoća se prilagođavali na opore uvjete života. Stoga nas ne čudi što su misaono u neprekidnoj budućnosti i vojevanju sa silama zla (đavlom) i odvažni pred smrću, koju susreću s vjerom u Krista Uskrsloga. Ikonografija će, u nastojanju da prikaže tu njihovu unutarnju borbu, slikati pustinjaka pokraj kakve opasne životinje, vedra lica pokraj lubanje, prostrtog s krunicom u ruci, podignutih ruku sučelice križu u stavu molitve.²⁸

Upravo u želji da ostvare potpunu pobjedu nad zlom i zlim duhovima, živjeli su pokornički na stablima, na način pastira, tj. bez stalnog boravka, stojeći neprestano na otvorenom, stojeći na stupovima, zatvoreni u

•

²³ Usp. Augé, *Ritorno alle origini*, n. dj., str. 28; Bouyer, *Spiritualità dei Padri*, n. dj., str. 237 s.

²⁴ Ovu izreku Amonija, učenika Antuna Pustinjaka, citiram prema Spidlik, *La spiritualità dell' Oriente cristiano, Manuale sistematico*, izd. Pontificium Institutum Orientalis, Roma 1985, str. 185.

²⁵ Apophtegmata Partum, *De abbate Arsenio* 13: PG 65, 92a: »Deus scit, vos a me diligi; sed nequeo esse cum Deo et cum hominibus.«

²⁶ S. Basilii Magni, *Sermo de renuntiatione saeculi* 5: PG 31, 636 b: »Ne sis alienorum iudex. Qui enim aggravat suum onus, ipse et portabit illud. Salus poenitentia est: dementia vero mors est poenitentias.«

²⁷ Život pustinjaka ne možemo držati neplodnim za Crkvu i za čovječanstvo. Poznato je iz očitovanja sv. Atanazija, da je Antun Pustinjak nastojao pomagati svoju braću u svijetu molitvom i savjetima, poštivao je biskupe i svećenike, i da je za obranu pravovjerja napustio pustinju i došao u Aleksandriju. Nakon što je pobio Arijevo krivovjerje i izložio kršćanski nauk pred poganskim filozofima, vratio se u osamu, usp. Sveti Atanazije, *Život svetog Antuna Pustinjaka*, n. dj., Poglavlja 67—80, str. 65—73; M. Augé, *Ritorno alle origini*, n. dj., str. 81 s.

²⁸ Usp. F. Ferrero, *Eremitismo individuale in Occidente*, u *Dizionario Degli Istituti di perfezione*, n. dj., str. 1245—1258.

ćelijama, kao stranci u tuđem kraju, u kolonijama pustinjaka oko neke crkve, hodajući uokolo ili živeći neovisno kao da ne pripadaju određenoj ustanovi.²⁹

Posebno će mjesto i ulogu u monaškom životu imati isposnički način života. Postovi i pokora imali su za cilj da se ostvari evanđeoska zapovijed »umrijeti samome sebi« (usp. Mt 10, 38—39), tj. da u njima umre »stari čovjek« a pojavi se, i zaživi u njima »novi čovjek«, a to je sam Krist.³⁰ Poimali su mrtvljenje kao jednu od bitnih sastavnica svog života.³¹ Ipak se valjalo čuvati pretjeranosti. Kasijan ih je osudio formulom koja sažimlje pustinjačku tradiciju glede pretjeranosti u postu. Reče, naime, da »pretjerani postovi čine isto zlo koje i neumjernost u uživanju«. ³² Primjena isposničkog načina života bila je u životu ovih kršćana uspješno sredstvo u strategiji obuzdavanja zlih misli, u čuvanju srca i razlikovanju duhova. Ipak ga ne tumačimo niti prihvaćamo bez sveze za žalošću koja nastaje u duši nakon izgubljene milosti i odnosa s Kristovim pashalnim misterijem koji kršćaninu, monahu, zrači svjetlom i radošću pobjede.³³

Ali sve te vježbe i pokornička nastojanja bila bi i za njih manje učinkovita ako ne bi bila praćena djelima ljubavi i otvorenosti prema potrebnima i prema Bogu. Čitamo, naime, u monaškim spisima da svi postovi, bdjenja, razmatranja Svetog pisma, siromaštvo i odreknuće svih stvari nisu po sebi savršenost, već su samo sredstva za postignuće savršenosti.³⁴ Tu misao donosi nam razgovor zabilježen u »Izrekama i djelima otaca pustinjaka«. Naime, monah je Amonije došao k svome velikom prijatelju sv. Antunu pustinjaku i upitao ga: »Eto moj život je mnogo teži od tvoga, pa kako to da si ti slaviji od mene?« Antun mu odgovori: »Zato jer ljubim Boga više od ebe.«³⁵ Upravo su djela ljubavi put do savršenosti.

5. Apostolski život

Početni ideal pustinjačkog života s vremenom je prošao u institucionalni oblik. Dao ga je primjenom za to napisanog pravila sv. Pahomije, utemeljitelj cenobitizma, monaštva u zajedničkom životu. Rođen je u Esnehu

•

²⁹ Usp. T. Spidlik, *La spiritualità dell' Oriente cristiano*, n. dj., str. 185 s.; C. Lialine, *Eremitisme en orient*, u DS, n. dj., str. 943—953.

³⁰ Usp. L. Bouyer, *Spiritualità dei Padri*, n. dj., str. 236.

³¹ San Colombano, *Regula coenobialis* 9: PL 80, 215: »Monachorum mortificatio est«. Sveti Cezarije će u svom govoru reći sličnu misao: »Poententiam agere studeamus. Quam rem non solum laici et clerici, sed etiam ipsi monaxhi et sacerdotes debeant iugiter exercere« — Naučimo provoditi život u pokori. To nije posao samo laika i klerika, već ga i monasi i svećenici moraju neprekidno vršiti«, *Sermo 61*, Navodim prema G. Penco, *Spiritualità monastica*, n. dj., str. 267.

³² Conferenze, II, 16, Navodim prema L. Bouyer, *Spiritualità dei Padri*, n. dj., str. 232.

³³ Usp. T. Spidlik, *La spiritualità dell' Oriente cristiano*, n. dj., str. 198.

³⁴ Usp. M. Augé, *Ritorno alle origini*, n. dj., str. 28; L. Bouyer, *Spiritualità dei Padri*, n. dj., str. 236.

³⁵ *Vita e detti dei Padri del deserto*, vol. I, n. dj., izd. Città Nuova Ed., Roma 1975, str. 137—138.

na jugu Egipta oko 292. godine, u poganskoj obitelji. Nakon obraćenja i krštenja posvetio se monaškom životu. Za učenike koji su se oko njega, kao duhovnog vođe i učitelja, počeli okupljati, napisao je pravilo koje je zahtijevalo posvemašnje siromaštvo, strogu disciplinu i zajednički život u neospornoj poslušnosti nadgledniku, opatu. Na taj je način poslušnost učinio sastavnicom monaške duhovnosti. A pošto je ozakonio red molitve, učinio je i liturgiju osnovicom vlastite cenobitske duhovnosti. Umro je 347. godine.³⁶

To Pahomijevo pravilo za zajednički monaški život usavršio je sv. Bazilije, zvan Veliki. Rođen je u Cezareji Kapadočkoj oko 329. godine. Potječe iz bogate i duboko kršćanske obitelji. Odgojen u vjeri, od bake Makrine i roditelja, prosljedio je naukovanje u poznatim školama Cezareje i Bizancija. Vrlo se rano odlučio za asketski i monaški život. Kršten je oko 358. godine. Šest godina poslije zaređen je za svećenika, a 370. godine izabran za biskupa u Cezariji. Umro je 1. siječnja 379. godine. Sržne misli njegova zakonodavstva jesu jedinstven pogled na Krista i Crkvu: Njegov DA Kristovoj Crkvi ujedno je DA nasljedovanju Krista. Stoga su monasi uz biskupe tvorili za nj jezgru kršćanske zajednice. U *Pravila* je ugradio vrijednost celibaterskog života i potrebu stavljanja svega imutka u korist zajednice. Nastojao je primijeniti Kristove zapovijedi zapisane u Sv. pismu, a tijekom dana upotpunio recitiranjem Božanskog časoslova i manualnim radom. Inzistirao je da monah slijedi *Pravilo*. Trudio se primijeniti u samostanu sve ono što uči Crkva. U Kristu je želio sačuvati jedinstvo duša. Promatrao je, naime monahe kao udove Kristove koji međusobno žive u potpunij slozi. Potom napušta grad u kojemu je vidio uzrok mnogih zala i povlači se od svojih ukućana i prijatelja na visoko brdo u Ponto, »mjesto kao stvoreno za monaški život«. Tu je u različitim razdobljima života sastavljao homilije, teološke traktate i duhovne spise.³⁷ U srži toga, u zajednici življenog monaštva, otkrivam njegovu želju ostvarenjem ideala apostolskog života. Oni koji žele prigrliti monaštvo po primjeru apostola ostavljaju svoje kuće i sve svoje da bi slijedili Gospodina.³⁸ Kao što apostolima sve bi-

³⁶ Usp. L. Bouyer, *La spiritualità dei Padri*, n. dj., str. 240—246; J. Gribomont, Pacomio, u *Dizionario Patristico e di antichità cristiane*, vol. II, izd. Marietti, Casale Monferrato 1984, str. 2561—2562; P. Doyere, *Eremitisme en Occident*, u DS, sv. IV, st. 956; PL 23, 661—686; G. Dumeige, *Notae de historia spiritualitatis in aetate patristica*, izd. Pontificia Universitas Gregoriana, Romae 1965—66, str. 60—65; M. Japundžić, *Pravilo Svetog Pahomija*, u *Redovnička pravila*, n. dj., str. 45—82.

³⁷ Ovdje posebno ističem slijedeća djela: *Etika (Moralia)*, PG 31, 692—869, *Opširna Pravila (Regulae fusiús tractatae)*, PG, 31, 889—1052, i *Sažeta Pravila (Regulae brevius tractatae)*, PG 31, 1052—1305. Odabirem ova djela jer govore o uređenju monaškog života. Za cjelovitiji uvid u njegov život i djelo, usp. *Opere Ascetiche di Basilio di Cesarea*, n. dj., str. 256—229; Bazilije Veliki, *Duh Sveti* (na hrvatski preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandae), izd. Služba Božja, Makarska 1978, str. 9—35; P. Belić, *Sveti Bazilije Veliki*, u *Redovnička Pravila*, n. dj., str. 85—101; H. U. von Balthasar, *Basilius*, u *Die grossen Ordensregeln*, izd. Johannes Verlag Einsiedeln, Trier 1988 (6), str. 33—59.

³⁸ Usp. Sveti Atanazije, *Život Svetog Antuna Pustinjaka*, n. d., Poglavlje 2, str. 19.

jaše zajedničko, tako su i načela cenobitskog života uređivala monaški život. On je imao i svoju psihološku prednost, jer se u zajedničkom životu »svi uzajamno pomažu u materijalnim i duhovnim potrebama, u svim prilikama se vrši i na djelu je ljubav, a nalazi se pomoć i vodstvo kod vlastitoga duhovnog vođe. Kršćani tvore jedno tijelo, kojemu je glava Krist, i darovi Duha dani jednome postaju zajedničko dobro svih. Bratstvo čuva sve zapovijedi Kristove, a to sve teško bude kad čovjek živi osamljen. Zajednički život sigurnija je zaštita od zamki đavlovih, zahvaljujući budnosti braće. Uživaju radost stanovanja pod istim krovom s braćom koja su oduševljena istim idealom«. ³⁹

Zajednički život monaha istaknuo je i promicao one vrijednosti i vidove kršćanskog života koji u pustinjaštvu nisu bili u prvom planu. Gajenje istinoljubivog prijateljstva i bratskog ispravljanja praćenog djelima ljubavi, samo su jedan novi način brige i rada za spasenje braće.⁴⁰ Takav život je jasnije promicao potrebu isticanja i davanja lijepog primjera, po napatku Gospodnjem: »Tako neka svijetli vaša svjetlost pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega na nebesima« (Mt 5, 16). Pospješio je i navjestiteljsku obvezu u monaškoj svijesti, a ne samo kontemplativnu, koja je do tada bila kod njih više naglašena. A budući da je uz molitvu promovirana i vrijednost manualnog rada kao čimbenika jedinstva među ljudima, sudjelovanja u Božjem djelu stvaranja prostora za neposredno očitovanje ljubavi — osobito u vidu pomoći siromasima, kao muku i zasluženu posljedicu grijeha, ali i kao pomoć i lijek za umirenje strasti,⁴¹ bilo je moguće lakše i brže doći do sredstava potrebnih za život, ali i imati prilike za pružanje pomoći onima koji su se u neimaštini i potrebama obraćali samostanima za materijalnu pomoć. U svim će kasnijim razvojem ravnoteže između molitvenog života i pretjeranog naglaska na radišnost, jer se obično događalo da je iziskivanje ekonomskog probitka slabilo duhovno uzdignuće, a time i izvorni lik monaha.

CHARACTERISTICS OF HERMIT SPIRITUALITY

Summary

Hermits are particular phenomenon in Christianity. The author talks about their way of life and the spirituality.

³⁹ Ove misli sv. Bazilija u pohvalu zajedničkog života prenosimo iz T. Spidlik, *La spiritualità dell' Oriente cristiano*, n. d., str. 140 s.

⁴⁰ Chrysostomus I., *Su Philogonius*, PG 48, 752; a: »Prvi način ljubavi prema bližnjemu je briga za vlastitu braću i rad za njihovo spasenje«.

⁴¹ Usp. In I cor. h. 25, 4: PG 48, 929. O dužnosti rada u monaškom životu, usp. T. Spidlik. *La spiritualità deell' Oriente cristiano*, n. d., str. 149 s.